

Doğa Olayları Konulu Kazak Atasözlerine Fenomenolojik Bir Yaklaşım

Mehmet KAHRAMAN¹

Doğa Olayları Konulu Kazak Atasözlerine
Fenomenolojik Bir Yaklaşım

A Phenomenological Approach to Kazakh Proverbs
on Natural Events

Öz

Bu çalışma, doğa olayları konulu Kazak atasözlerini bir fenomen olarak ele almakta ve Kazakların doğa olayları hakkında algılarını atasözleri üzerinden incelemektedir. Burada esas olan fenomenolojik olarak atasözlerinin kullanım alanları ve anlamsal ve kültürel değerinin ortaya konulması önemlidir.

Araştırmada Fenomenoloji deseni, fenomenlerin farklı perspektiflerini derinlemesine anlamak için tercih edilen nitel araştırma yöntemlerinden biridir. Bu araştırma Kazak sözlü kültürünün en kapsamlı mirası olan atasözlerinin doğa olaylarına odaklı ifadelerin anlamsal değerlerine yönelmiş, kavramlaştırma sürecinde (i) betimlenmiş doğa olayları, (ii) doğa olaylarının algılanması, (iii) atasözlerinde geçen doğa ile ilgili görüş ve düşünceler, (iv) bireylerin evren-doğa- iklim- mevsim döngülerine ait birikimleri ve (v) sosyal-kültürel yapılar ve sosyokültürel normlara odaklanılmış ve çalışma tarama modelinde tasarlanmış, veriler nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fenomenolojik yaklaşım, Kazak atasözleri, doğa olayları, fenomen.

Abstract

This study examines Kazakh proverbs about natural phenomena as a phenomenon and examines Kazakhs' perceptions of them through these proverbs. The key here is to phenomenologically identify the areas of use of proverbs and their semantic and cultural value. The phenomenological design is one of the preferred qualitative research methods for in-depth understanding of different perspectives on phenomena. This research focuses on the semantic values of expressions specific to natural phenomena in proverbs, the most comprehensive heritage of Kazakh oral culture. The conceptualization process focuses on (i) described natural phenomena, (ii) the perception of natural phenomena, (iii) the views and thoughts about nature expressed in the proverbs, (iv) individuals' accumulation of knowledge regarding the universe, nature, climate, and seasonal cycles, and (v) sociocultural structures and sociocultural norms. The study was designed using a survey model, and the data were analyzed using document analysis, a qualitative research method.

Keywords: Phenomenological approach, Kazakh proverbs, natural events.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research article

1. Giriş

Halk kültürünün en değerli ve en popüler sözlü birikimini oluşturan atasözleri insanoğlunun bilgi, gözlem ve deneyimlerine dayanmaktadır. Kazak kültüründe, doğayı ve çevredeki nesneleri gözlemlere dayanarak dilsel ifadelere dönüştürmek bu tür deneyimleri kalıcı hale getirmektedir. Bu tür gözlem ve deneyimler Kazakların sosyal hayatının bir parçası ve kültür ve irfanın göstergesi durumundadır. Bu ifadeler, atasözü biliminin (Paremiology) bir parçası ve halk bilgeliğinin taşıyıcısı kabul edilir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Beşerî Bilimler Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, m.kahraman60@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3785-2090>

Günümüzde atasözlerini fenomenolojik bir bakış açısıyla ele almak, doğa olaylarının gerçekliğini anlamaya olanak tanır. Atasözleri, çevresel gözlemleri ve doğayla kurulan bağları sade bir dille ifade eden önemli kültürel miraslardır. Kazaklar, tarih boyunca doğayla iç içe yaşamış, coğrafyalarıyla kurdukları bağlar sayesinde hava, su, toprak, iklim gibi döngüleri atasözlerine yansıtmışlardır. Çeşitli tarihi, sosyal ve ekonomik etkilerle doğa olaylarından da etkilenmişler, bunları atasözleri aracılığıyla dile getirmişlerdir. Bu sözler, doğa olaylarının insan hayatına etkisini gösterir. Kazaklar, doğa olaylarına dair birikimlerini atasözleriyle nesilden nesle aktarırken, sosyal yaşam kültürünü ve mevsimsel döngülere dayalı algıları da miras bırakmışlardır.

Atasözlerinde sıkça görülen doğa ve evren algısı/bilgisi, eski inançlara dayanan kozmik bir bakış açısıyla şekillenir. Türklerde çarkıfelek, bu anlayışın sembollerinden biri olarak görülür. Eski Türk inancına göre, gökyüzü bir mikro kozmos olarak kabul edilmiş ve "Demirkazık" etrafında yıllık dönüş yaptığı düşünülmüştür (Esin, 2001; Ögel, 2010). Ayrıca, yıldızları taşıyan göksel bir çarkın da döndüğü, bu çarkı ise gök kubbenin en altında yer alan iki göksel ejderin çevirdiğine inanılır. Sürekli hareket eden bir gök kubbe fikri, Türklerin kozmik düzen anlayışını yansıtır. Bu düşünce, kültürel ifade olarak sözlü gelenekte atasözleri aracılığıyla nesilden nesle aktarılmıştır. Türk atasözleri, bir topluluğun dünya görüşünü, yaşam deneyimlerini ve evren algısını somutlaştıran sözlü-kültürel bir iletişim aracı olarak önemli bir rol oynar (Çobanoğlu, 2004).

2. Bir Fenomen Olarak Atasözleri

Atasözleri, bir toplumun tarih boyunca edindiği tecrübeleri, değerlerini ve inançlarını yansıtan kolektif bir hafızanın ürünü olduğu için kültürel bir fenomen olarak değerlendirilebilir. Çünkü farklı toplumların ortak insan deneyimlerinden türeyen ve evrensel bir yapıya sahip olan bu ifadeler, hem çeşitli kültürlerde benzer anlamlar taşımaları hem de nesilden nesle aktararak toplumsal etkileşimde önemli bir rol üstlenmeleriyle dikkat çeker. Kısa ve öz ifadelerle derin anlamlar barındırarak insan davranışlarını, doğa olaylarını ve yaşamın farklı yönlerini açıklayan atasözleri, felsefi ve edebi bir değer taşıırken bireysel düşünce ve davranışları etkileyerek toplumsal normlar ve beklentilerin oluşmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu özellikleriyle atasözleri, bir toplumun kültürel ve sosyal dinamiklerini yansıtan güçlü bir fenomen niteliği taşımaktadır.

İnsanoğlunun gözlem ve deneyimleri sonucunda oluşan bilgece ifadeleri kalıplaşmış dil yapıları olarak incelemek son yıllarda çok popüler hale gelmiştir. Bu bağlamda atasözleri ile edindiğimiz bilgilerimizi fenolojik bakışla ele alacak olursak, deneyimlerimiz hakkındaki tüm varsayımlarımızı bir kenara bırakarak doğayla ilgili gerçekliği kavramak veya betimlemek için önemli bir adım olabilir. Burada esas olan atasözleri aracılığıyla insanlara sunulan doğa olayları ve iklim döngüsü ve mevsimlerle ilgili olay ve olguların gerçekliğini tanımlanmada fenomenoloji yol gösterici yöntem olabilir. Burada amaç, doğa olayları, iklim döngüleri ve mevsimler hakkında tüm bilgilerin olduğu gibi tanımlanması gerekir.

Fenomenolojik yaklaşım (Yalçın, 2022:213), atasözlerinin bu sembolik anlamlarını analiz ederek doğa ve insan ilişkisi hakkında derinlemesine bilgiler sunar (Rose, Beeby, and Parker, 1995:1123). Bu yöntem aynı zamanda farklı yöntemlerle birlikte kullanımına müsaade eder. Fenomenoloji, gözlem, deneyim ve anlamı, bilginin temel kaynağı olarak görür ve nesnelerin bilgisine özne üzerinden ulaşılabilceğini savunur. Bu yöntemde günlük yaşamın fiziksel dünyası, davranışlar ve anlamlar üzerinden yorumlanır (Yalçın, 2022:214). Atasözleri, bu bağlamda, doğa olayları, iklim döngüleri ve mevsimlere dair bilgilerin sezgisel bir şekilde tanımlanmasına ve yorumlanmasına yardımcı olur. Bu yaklaşımla, atasözleri sadece birer kalıp söz değil, aynı zamanda insanlığın doğa ile kurduğu güçlü bağın ifadesi olarak kabul edilmektedir.

2.1. Literatür taraması

Genel olarak araştırmacılar, atasözlerini tematik, sistematik, edebi ve kültürel yönden ele alıp incelemektedir. Atasözlerini tematik olarak ele alan Aksoy (1998), yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık, sabırlılık, konukseverlik, sosyal değer, akrabalık, komşuluk, dostluk, sağlık ve ölüm, ekonomi, tarım ve hayvancılık, tabiat ve evren, iklim ve halk takvimi, hayvanlar, eğitim ve terbiye gibi konu başlıklarına ayırmıştır (Acaroğlu, 1992; Aksoy, 1978; Atmaca, 2013; Gürsu, 2017; Yurtbaş, 2013). Atasözlerinin ulusal kimlik ve millet olma bilinci yanında ulusal düşünce, yaşayış, inanç, gelenek ve görenekleri öne çıkarmış, insanların keskin zekâları, geniş hayalleri, ince duyguları belirten en değerli örnekler içeren, toplumun derin felsefesinden gelen güzel buluş, parlak nükte, ince alay, sert atışma/taşlamalar olduğunu belirtirken ulusal kimliğin de dilsel damgaları olduğunu belirtir. Oy (1972), bölgesel atasözlerinin nitelikleri konulu tasnif çalışmasında şu dört konuya dikkat çekmektedir: “a) ağız özellikleri, b) topografik özellikler, c) iklim özellikleri, ç) yaygınlık.” Aksoy (1978), atasözlerinin yayılma alanlarına göre kullanıldıkları yer ve zaman bakımından dört kısma ayırmıştır: “a) yurdun her yerinde kullanılanlar, b) sadece bir bölgede bulunanlar, c) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar, ç) eski zamanlarda kullanılıp günümüzde terkedilmiş olanlar.” Soykut, (1974) ise atasözlerini konularına göre tasnif etmiştir. Kazak atasözleri üzerine en kapsamlı çalışmayı yapan Gürsu (2017), eserinde ilk olarak atasözü kavramını ele almış, İbrahim Şinasi’den günümüze önemli çalışmalar yapan araştırmacıların atasözü tanımları üzerinde durmuş, ardından Türk ve Kazak dillerindeki atasözü terimi açıklanmış, sonra “atasözlerini on dört başlık altında” Türk ve Kazak atasözlerinin karşılaştırmalı olarak tematik tasnifini yapmıştır.

Kazak toplumunun sosyal hayatında masal, bilmece, tekerleme ve atasözleri önemli yer tutar. Bu çalışmaların konusu olan Kazak atasözlerinin derlenmesine ilk önce İ. N. Gredekov, N. N. Pantusov ve Kazak asıllı Şokan Velihanov, İbray Altınşarin, Ebubekir Divayev gibi araştırmacılar öncülük etmiştir. Özellikle Turmanjanov (1980; 1993), Ergöbek (2004), Keykin (2014), Aqqozin (1990) gibi araştırmacılar tarafından Kazak atasözleri tematik içerik ve anlam yönünden ele alınıp incelenirken kapsamlı bir içerik tasnifi de yapılmıştır (Qaydar, 2004; Smaylova, 2007; Sattarov, 2011).

2.2. Kuramsal Çerçeve ve Kavramsal Yaklaşım

Araştırmacılar, genellikle belirli temalar ve konulara ait atasözlerini toplayarak incelemeyi tercih ederler. Farklı dillerdeki atasözleri arasındaki benzerlikleri, anlatım biçimlerini ve ifade tarzlarını karşılaştırmalı olarak ele alırlar. Bu tür çalışmalar, genellikle paremiyoloji/atasözübilimi adı verilen bir çerçevede yürütülür. Aksoy’a (1998) göre her dilde atasözleri ve deyimler bulunur ve bunlar, toplumbilim, ruhbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak gibi pek çok konuyu kapsar. Bu dilsel ve kültürel yapılar, deyimlerin güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği açısından oldukça önemlidir.

Fenomenoloji, bireylerin deneyimlerini, nesnelerin ve olayların nasıl algılandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Atasözleri, doğa olayları ve iklim döngülerine dair bilgileri, doğru ve yanlış yargıları içerir. Bu bilgiler deneyimsel olarak algılanır ve anlamlandırılır. Bu bağlamda, atasözleri betimlenen doğa olaylarını fenomenolojik bilgiler olarak sınıflandırılabilir. Genel olarak atasözleri kısa, ezberlenebilir, metaforik ifadeler olup, içlerinde bilgelik, gerçeklik, ahlaki ve öğütsel unsurlar barındıran halk kültürü öğeleridir. Bu öğeler, toplumların deneyim dünyasına ait duyumsanabilir şeyler olarak nesilden nesle aktarılmaktadır.

İnsanoğlunun kültürel hafızasının oluşumunda “bireysel bellek, kolektif bellek, toplumsal bellek, kültürel bellek” bellek türleri kavramlaştırma ve evreni anlamlandırmada belirleyicidir. Atasözleri bağlamında kavram oluşturma fikri temelleri “(i) betimlenmiş doğa olayları, (ii) doğa olaylarının algılanması, (iii) atasözlerinde geçen doğa ile ilgili görüş ve düşünceler, (iv) bireylerin evren-doğa- iklim-mevsim döngülerine ait birikimleri ve (v) sosyal-kültürel yapılar ve sosyokültürel normlar sayılabilir. Kültür aktarımı bağlamında insanoğlu doğayı, yaşamı ve evreni anlamaya çalışırken, doğayla kurduğu

ilişkiler üzerinden varoluşunu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Doğaüstü varlıklarla mücadele ederken, çeşitli inançlar ve kabuller aracılığıyla bu varlıklarla uyum sağlamaya çalışmıştır. Atasözleri, doğa olaylarına dair bilgi ve deneyimleri sunan önemli bir fenomen olarak kültürel ve toplumsal normlarla şekillenen insan algısını yansıtır.

2.3. Yöntem

Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi, söylev ve metin analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.38-45). Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım temel alınarak atasözlerinin bilgi birikimi ve aktarımı aracılığıyla sosyokültürel yapıda doğa olaylarıyla ilgili bilgi, görgü, anlamsal değer ve yaşam kültürüne yönelik gözlem ve deneyimleri tespiti yönelmiş olup veriler alan yazındaki metinlerden tarama yoluyla elde edilmiştir. İnsan yaşamındaki deneyimleri sorgulama konusunda Kazak atasözleri kaynak metin olarak kullanılmış, veriler doğa-tabiat temalı atasözlerinden seçilmiştir. Seçilen bu atasözleri, analizler için yapılan kategorilendirmeler çerçevesinde fenomenolojik araştırmanın türüne göre betimsel fenomenoloji ve yorumlayıcı fenomenolojiye göre kavramların tanımı, betimleme veya yorumu yapılır. Bu çalışmada kullanılan yöntem betimsel fenomenoloji ve yorumlayıcı fenomenoloji yöntemleri olup evrenini Kazak atasözleri, örneklemini de doğa olaylarını ifade eden atasözleri oluşturmaktadır. Materyalini ise Aqqozin (1990), Turmanjanov (1980; 1993), Ergöbek (2004), Keykin (2014)' in "Qazaq Maqal Mätinderi" aynı adlı eserlerinden derlenen seçili atasözleri oluşturmaktadır. Çalışma boyunca aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Bir fenomen olarak atasözleri kültürel birikim ve sosyal değer olarak ne ifade eder?
- Kazak atasözlerinde iklimsel döngü ve mevsimsel geçişler nasıl yer almaktadır?
- Kazak atasözlerinde doğa bilinci ve yaşam deneyimiyle ilgili ne gibi çıkarımlar yapılabilir?

3. Bulgular

3.1. Doğa bilgisinin Kaynağı olarak Atasözleri

Doğa ya da tabiat, insan üretimi dışında kalan ve kendiliğinden var olan, sürekli değişen, dönüşen tüm fiziki evren ve onun kendiliğinden işleyişini ifade etmektedir. İnsanoğlu, sürekli değişen, dönüşen bu fiziki evrenin bir parçasıdır. İnsanda doğaya hükmetme, onu kendine göre düzenleme talebi uzun bir geçmişe sahiptir. Bu talep insanlığın gözlem ve deneyimlerine dayanan sözel birikimler, nesilden nesle aktarılan güçlü bir geleneğe sahiptir. Bu birikim içinde atasözleri yaşanan dünya ve değişen iklim koşullarına ait bizlere güçlü bir birikim sunmaktadır. Evrende olup biten her şey insanı etkilerken bir taraftan da insanoğlu doğayı farklı şekillerde etkilemektedir. Bu karşılıklı etkileşim insanoğlunun evren hakkındaki fikirlerini ortaya koymaktadır. Nitekim, Kazakların kozmogoni /evren yaratılışı hakkındaki düşünceleri, "Kutup Yıldızı" etrafında şekillenir. Türkler için evren, tıpkı bir çadırın tepesini havada tutan orta direğe benzer. Diğer taraftan evreni anlayanın ilk yolu "Kutup Yıldızı/Polyus Juldızı"na bakmak; onun etrafında bulunan ay, güneş ve yıldızların döndüğüne ve içinde tüm canlı ve cansız varlıkların yaşadığına inanmakla başlar (Ögel, 1990, s.206).

Antropolojik açıdan insanoğlunun doğayla ilgili ilk izlenimleri, korku, heyecan ve ona karşı kendini koruma güdüsü, doğa algısıyla şekillenip onu kontrol altına alma, ona müdahale etme ve değiştirmeye yönelik güçlü bir eğilim vardır. Aslında her olayın bir geçmişi/ tarihi vardır. Herhangi bir olay geçmişinden koparılsa tam olarak anlaşılamaz (Hançerlioğlu, 1996, s. 134-135). Bu eğilim, insanın teknik ve bilimsel açıdan ulaştığı yüksek seviye, doğaya ilişkin gözlem, deneyim ve doğa bilinci yanında geçmişten süzülerek gelen bilgelik ve ustaca yorumlar halinde "atasözleri" aracılığıyla varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda atasözleri içerisine gömülmüş olan yüzlerce, binlerce yıllık birikimin izleri bugünün insanına yol göstermekte ve doğa insan ilişkilerini de yönlendirmektedir. Doğadaki olup biten her şey bir şekilde eskilerin gözlem ve deneyimi olarak atasözlerinde kendine yer bulmaktadır. İnsanların doğa bilgisi yaşamsal beceriler olarak da

kendini göstermektedir. Nitekim yazda, kışta, sonbaharda hatta ilkbaharda nelerin yapılması gerektiği atasözleri aracılığıyla dile getirilirken neleri de yapmaması yönünde yasaklar listesi gibi bir dizi anlatım da vardır. Bütün bunlar atasözlerinin insanoğlunun yaşamına dair güçlü bir inanç, gelenek, görenek ve yaşantı sunarken kişisel ve toplumsal davranış kodları da içermektedir.

Dünya bilgisi ve kültürlere yönelik araştırmalar, doğa inancı, hayatta kalma ideolojileri doğayla kurulan bağlar sayesinde güçlendiği fikri belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle atasözleri doğayla ve toplumla barışık yaşamayı salık veren açıklayıcı bilgiler ortaya koyabilmektedir. Her kültür, toplumsal yaşamda bütünlük sağlamak için bir dizi kural ortaya koyarken aynı zamanda bireylerin ve toplumların doğayla kurduğu ilişkinin çerçevesini de belirlemektedir. Buna göre, doğa ile ilişkili inançların, düşüncelerin ve eylemlerin biçimlenmesinde “bireysel ve toplumsal” kültürün belirleyici role sahip faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Fenomenoloji bu noktada bize yol gösterici nitelikte olup içinde yaşadığımız dünyayı anlamlandırmanın yollarını sorgular.

İnsan hayatının her noktasında fenomenlerle sıklıkla karşılaşılır. Doğanın kendisi de bir fenomen olarak barınma, sıcaklık, soğukluk, iklim döngüsü ve mevsimler bizlere çeşitli deneyimler sunar. Bu deneyimlerin etkileri bizim gördüklerimizin özüne dair hakikatler sunduğu fikri pek dikkat çekmez. Ancak insan hayatının yalnızca sayılara indirgenen yönleri/noktaları yoktur ve sayılara indirgenemeyen kısımlarının da var olduğu düşünüldüğünde bu kısmın nasıl anlamlandırılacağına dair bir rehber ihtiyacı vardır. İşte ihtiyaç duyulan bu rehberliği bizlere atasözleri sunmaktadır. Atasözleri, halkın yaşam deneyimlerinden, gözlemlerinden ve doğayla olan ilişkisinden doğan özlü sözlerdir. Doğayı anlamak, onunla uyum içinde yaşamak ve insan davranışlarını doğadaki örneklerle açıklamak için atasözleri önemli bir bilgi kaynağıdır.

Tablo 1. Doğa bilgisinin kaynağı olarak Kazak atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Doğa bilgisi	Şöptin bası jel turmasa, kımyldamaydı. / Otun başı rüzgâr olmadan hareket etmez. Qumyrsq kistyn qamyn jaz oylaydı. / Karınca, kışın hazırlığını yazdan düşünür. Tawdan tartqan köl bolar, taldan tartqan sel bolar. /Dağdan çıkan göl olur, ağaçtan çıkan bol olur. Sulı jer – batqan aydar, susız jer – satqan aydar. /Sulak arazi değer kazanır, susuz arazi kaybolur. Bükil qonıs – otan, joşqan qus – dalanı sağınar. / Tüm yerleşim vatan gibidir, göç eden kuş bozkırı özler. Ağaş tüpinde otırğan tazalanar. /Ağacın altında oturan arınır. Qar qalıñ bolsa, toğız ay qıs bolmaydı." Kar kalın olursa, kış dokuz ay sürmez. Tuman түsse, күн жылнады. /Sis çökerse, hava ısınır. J el bolmasa, şöptin basy kımyldamaydı. / Rüzgâr olmazsa otların başı sallanmaz. Bult aynalmay, jawyn jaumaydı. / Bulut dolaşmadan yağmur yağmaz.

Kazak atasözlerinde doğa, sıkça işlenen bir konu olup insanlar için bilgi görgü ve deneyim sunan kadim bilgi kaynağıdır. Bu yukarıdaki ilk iki atasözünde doğa bilgisi olarak dağların suların kaynağı olduğu, ağaçların ise ani sellerin önlenmesinde rol oynadığı vurgulanır. Nitekim dağ olgusu koruyan kollayan “dağ ‘metaforu Türk destanlarında ve tarihi metinlerde de yer bulur (bkz. Oğuz Kağan Destanı 2003; Göktürk Yazıtları 2000).

Nesnenin algılanması bağlamında Descartes, duyum ve algıya işaret eder ve duyumunla elde edilenlerin renk, ses tat, acı, vb şeyleri imgelerken bunlar duyularla algılanır ve bellek aracılığıyla da etiketlenir ve varlığı kanıtlanabileceğini belirtir (2007, s.69). Bir nesne olarak doğa bilgisinin izleri su, yaşamın kaynağı, verimliliğin anahtarı olarak görülür. Türk destanlarında yaşam kaynağı olarak

“bengisu” dan söz edilir. Diğer taraftan üçüncü atasözünde insan ve hayvanların doğasına uygun alanlara olan bağlılığına dikkat çekilmektedir. Genelde özlem ve doğaya dönüş fikri nostalji terimiyle ilişkilendirilmektedir. Ağaçla ilgili bilgiler canlılık, huzur ve güvenin kaynağıdır. Doğanın insanı etkileyen yönü sürekli değişim içinde olmasıdır. Bu anlamda mevsimsel geçişler dikkat çeker. Örneğin son ata sözünde kar, toprağın korunması, bereketlenmesi ve verimli tarım yapabilmenin de anahtarı olarak görülür ve doğanın döngüsüne işaret eder. Diğer taraftan doğanın insan yaşamındaki önemini ve insan-doğa arasındaki ilişkiyi anlamaya yardımcı olurken kültür ve irfan boyutuyla da bu ilişkinin ahlaki, insani ve felsefi değer olarak kavranmasını sağlar.

3.2. İnsanın doğaya ilişkin izlenimlerin Kaynağı olarak Atasözleri

İnsanların doğaya ilişkin izlenim ve gözlemleri genellikle atasözleri aracılığıyla kısa-öz biçimde yansıtılır. Atasözleri, çoğunlukla doğanın döngüleri, insan-doğa ilişkisi ve doğanın insan hayatındaki etkilerini betimlerken nesnel dünyayı duyular aracılığıyla öznel dünyaya aktarma, duyumları yorumlayarak anlam izleği sağlar (Merleau-Ponty, 2017, s. 279). Bu izlek insanın doğaya ilişkin bilgileriyle ilgili derin anlamlar taşır. Kazak atasözleri, doğaya dair derin gözlemleriyle kültürel değerlerin taşıyıcısı olurken toplumsal bir rehber olarak da işlev görmektedir. Bozkır kültürüne sahip Kazak halkı, doğayla iç içe bir hayat sürerken doğa izlenimlerini atasözleri aracılığıyla dile getirmiştir. Doğaya ait döngü ve değişimler, insan hayatına bağlı sağlam bir bilgi birikimi sunarken toplumsal dayanışmayı, ahlaki değerlere saygı ve uyum içinde yaşamayı teşvik ederek, bireylere hem maddi hem de manevi yönlendirme sağlar.

Tablo 2. Doğaya ilişkin izlenimlerin kaynağı olarak Kazak atasözleri

Tema	Örnek atasözü
Doğa izlenimler	Qıstıñ suıǵı, jazdıñ berekesi umıtılmaıdı. / Kışın soğuğu, yazın bereketi unutulmaz. Tabıǵat – adamzattıñ besigi. /Doğa, insanlığın beşiğidir. Swdıñ da surawı bar. / Suyun da hesabı vardır. Jeriñ bay bolsa, eliñ bay. /Toprağın zengin olsa, halkın da zengin olur. Qıstıñ qamın jaz oyla. /Kışın hazırlığını yazdan düşün. Adamnıñ tabıǵatsız küni joq, tabıǵattıñ onı bildiretin tili joq. / insanın tabiatsız günü yok, tabiatın onu söyleyecek dili yok. Tabıǵı jer bailıǵı, batırar el baylıǵı. /tabiat yer zenginliği, yiğitler ülke zenginliği. Taw tynıś, biraq sırın saqtaydı. / Dağlar sessizdir ama sırları saklar. Özennin şulı onıñ terendiǵın jasıradı. / "Nehrin gürültüsü derinliğini gizler. Şöp sudı süyedi, adam dostıqtı. /Çayır suyu sever, insan dostluğu.

Yukarıdaki atasözleri, doğanın insan hayatındaki temel ve vazgeçilmez rolüne işaret eder. İnsanın doğayla uyum içinde bir yaşam sürdürmesi gerektiğini ifade ederken, aynı zamanda insanın doğadan beslendiği, ondan öğrenerek geliştiği fikrini taşır. Örneğin atasözü, doğanın kaynaklarının sınırsız olmadığını ve insanın bunları dikkatli kullanması gerektiğini hatırlatır.

İlk izlenim olarak, insanın doğa ile etkileşiminde sorumluluk bilincine sahip olması gerektiği mesajını verirken insan için doğa ve toprağın ne kadar önemli olduğunu da vurgular. Tarım ve hayvancılıkla geçinen Kazak kültüründe doğanın bereketi ile insanın refahı arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Bu bağ doğanın döngüselliğini anlamaya yönelik gözlemleri ifade ederken doğanın ritmine uygun döngüleri göz önünde bulundurma mecburiyetini de hatırlatır. Bu, insanın doğayı gözlemleyerek ve ona uyum

sağlayarak hayatta kalma becerisi kazandığını göstermektedir. Nitekim "As atası – nan. /Yemeğin atası ekmektir." atasözü, doğanın insan hayatındaki üretici yönünü simgeler ve toprağın, suyun, emeğin ve ekmeğin birleşimiyle ortaya çıkan birikimin kıymetini ifade eder. Atasözleri, insanların tabiata olan ihtiyaçları ile doğaya ilişkin izlenimlerini yansıtmakta olup doğanın cömertliği, döngüsel yapısı, ona uyum sağlama ve onun kaynaklarını bilinçli kullanımı üzerine durulur. Yukarıdaki atasözleri, insanın doğayla uyumlu yaşama mecburiyeti ve doğanın hem bir rehber hem de yaşam kaynağı olduğunu güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

3.3. İnsanın doğaya ilişkin algıların Kaynağı olarak Atasözleri

Russell'e göre tüm bilgiler, duyarlarla algılanan deneysel bilgiler ve olguların bilgisine dayanan çıkarımsal bilgilerden oluşmaktadır (Russell, 1996, s. 81). Deneysel bilgileri oluşturan duyu verileri gözleme dayalı olup mantıksal kurala bağımlı değildir. Atasözleri deneysel (algı) bilginin bir ürünü temsil etmektedir. Çıkarsama yoluyla elde edilen bilgilerse kabul ve retlere açık durumda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda atasözleri aracılığıyla elde edilen bilgiler de akıl yürütme, gözlem ve deney yapmaya dayalı bilgiler olarak görülebilir (Russell, 1996, s. 61). Kazak toplumunda doğaya dair gözlem ve deneyimler atasözlerinde güvenilir kesin bilgi olarak yer almaktadır. Kazak kültüründe atasözleri doğayla ilgili bilgilerin nesilden nesle aktarılmasında önemli bir role sahiptir. Doğa bilgisi halk bilgeliği bağlamında doğaya uyumu önceler. Bu anlamda Kazak halkının doğayla kurmuş olduğu ilişki, gözlem ve deneyimlere dayanır ve karşılıklı etkileşim yoluyla edindikleri bilgileri kuşaktan kuşağa sözlü kültür aracılığıyla aktarılmasına olanak tanır. Kazak atasözleri, bozkır yaşamında hayatta kalma, mücadele etme yanında tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerde de rehberlik eden doğa gözlemlerine dair bilgiler sunar. Bu deneysel bilgiler, mevsimlerin özelliklerini, hayvan davranışlarını ve bitki örtüsündeki değişiklikleri ifade edenken bu bilgilerin kolayca hatırlanıp tekrarlanmasını da sağlar.

Tablo 3. Doğaya ilişkin algıların kaynağı olarak Kazak atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Doğaya ilişkin algılar	Jer baylığı – el baylığı. / Yerin zenginliği, ülkenin zenginliğidir. Dalanın ne salğanın da bilmeytin adam onıñ dawılına tüsedı. /Bozkırın kurduğunu bile bilmeyen kişi, onun fırtınasına tutulur. Tabiğat-ana – sen oğan ne berseñ, sonı alasın. /Tabiat ana, sen ona ne verirsın, sen de onu alırsın. Qısta qar köp bolsa, jazda şöp köp boladı. /Kışın çok kar varsa yazın da çok fazla çimen olur. Taw alıstağan sayın biik körinedi. / Dağ uzaklaştıkça daha yüksek görünür Kün sıqpay turıp, enbek et. / Güneş doğmadan önce işe başla. Tağa sıqırlasa, qar jawadı. /At nalı gıcırdarsa kar yağar. Sw bolmasa, tırşılık te joq. /Su olmazsa hayat da olmaz. Sudın küşi – tamşıda. / Suyun gücü damladadır. Jel qayda soqsa, şöp sonda ileği. / Rüzgâr nereden eserse, ot oraya eğilir.

Kazak Atasözleri, inanların sahip olduğu yaşam bilgisine dair pek çok kalıp yargı içinde barındır. Bu kalıp yargılar aracılığıyla şekillenirken doğayı (doğru şekilde) okuma, yorumlama ve ona uyum sağlama becerisi insan bilgeliğini de ifade etmektedir. Özellikle doğa olayları olup biterken onun her bir hareketini (gözlem yoluyla) anlamak veya (deneyim yoluyla) yorumlamak ve ona göre pozisyon almak halk bilgeliğinin en önemli göstergesidir. Bu anlamda içine doğulan tabiat konulu atasözleri güçlü bir

birikim ve sağlam deneyim sunarken insanın doğa ile uyum içinde yaşaması gerektiğini ve unun bir düzeni olduğunu hatırlatır.

Kazak kültüründe doğa, sadece fiziksel bir çevre değil aynı zamanda insan yaşamını yönlendiren bir rehber vazifesi de üstlenir. Örneğin, tablodaki birinci atasözü doğanın döngüsellliği, sürdürülebilirliği bağlamında ekim, dikim zamanı ve toprak işlemeye yöntemlerine dair deneyimleri bizlere hatırlatır niteliktedir. Yine bu bağlamda Kazak atasözleri, iklim ve hava durumu gözlemlerine dayanan önemli deneyimler içerir. Kazakların sert kış koşullarıyla mücadele edip yazın sağladığı verimlilikle ödüllendirilme inancı, hayvancılığa dayalı yaşam tarzlarında önemli bir yer tutar. Günlük yaşamlarında hayvanların davranışlarından doğa bilgisi edinir, bu bilgileri mevsim geçişlerini ve doğadaki değişimleri tahmin etmek için kullanırlar. Hayvan-doğa etkileşimleri, bozkırın zorlu koşullarında hayatta kalma ve yaşamı sürdürebilme kültürünü yansıtır.

Bir diğer husus çevreye karşı duyarlı olma anlamında Kazak atasözlerinde doğanın korunması ve onun değerinin bilinmesi gerektiği vurgulanır. Bu anlayış, bozkır insanların doğal kaynakları dikkatli kullanmalarını öğütleyen ifadelerde kendini daha net gösterir. Bu tür atasözleri, su gibi temel kaynakların önemini ve korunması gerektiğini hatırlatır. Diğer taraftan Kazak atasözleri, doğayla ilgili bilgilerin biçimlenmesinde ve bu bilgilerin nesilden nesle aktarılmasında vazgeçilmez bir araçtır. Örneğin "Tabiğatsız adam – jöndewsiz üy siyaqtı/ Doğaya saygısı olmayan insan, bakımsız bir eve benzer." Atasözünde hem halkın doğaya saygı hem de koruma ve yaşatma dair çevre bilincini yansıtarak, kültürel bir rehberlik görevi de üstlenmiştir.

3.4. Doğa kültürünün biçimlenmesinin kaynağı olarak atasözleri

İnsanoğlunun doğaya dair kültürünün biçimlenmesinde atasözlerinin rolü çok önemlidir. Çünkü kültür kavramı, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle olan bütün etkileşim alanlarını kapsar ve insanlara geniş bir perspektif sunar. Bu perspektif çerçevesinde kültürü ele alan sosyal bilim dalları kendi yaklaşım biçimlerine göre kültürün belirli özelliklerini öne çıkartarak tanımlar yapmaktadır. Bu durum insanın tarih boyunca üretim, paylaşım ve tüketim biçimlerinin, edebî ve estetik değerler sisteminin çeşitliliği ve genişliğiyle doğrudan ilişkilidir. Kültürle ilgili temel konulardan biri, kültürün kayıt ve aktarım sistemlerini içeren tarihsel süreçteki yapısal farklılıklarıdır. Bir kültürel değer olarak atasözlerinin ortaya çıkışı toplumdaki yaşanmışlıkların bir neticesi olduğu gibi birçok davranışın şekillenmesinde de etkili olmuştur (Yeşil, 2014: 127). Kültür, toplumları ve toplumları oluşturan bireyleri etkilediği gibi toplumun atasözlerini de etkileyip değiştirdiği/dönüştürdüğü de olur. Bir dilin söz varlığı içinde atasözleri ve deyimlerine bakarak kültürel çıkarımlarda bulunmak mümkündür (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1135). Atasözleri, bir toplumun kültürel kodlarını çözmek ve geçmişten bugüne taşınan değerlerini anlamak için oldukça zengin bir veri seti sunar. Çünkü atasözleri, doğrudan halkın yaşam deneyimlerinden, doğa ile olan ilişkilerinden ve toplumsal düzen içerisindeki rollerinden beslenir. Kazak atasözleri, Kazak halkının tarih boyunca doğayla kurduğu derin bağların ve doğaya duyduğu saygının kültürel mirasın en önemli yansımalarından biridir. Atasözleri, toplumların yaşam felsefesini, sosyal değerlerini ve dünya görüşlerini yansıtan kısa ve özlü ifadelerdir. Kazak atasözlerinde doğa, sadece bir çevre veya doğal kaynak değil aynı zamanda bir rehber ve hayatın düzenleyici kılavuzu olarak işlev görür. Meseleye doğa ve insan ilişkisi üzerinden bakıldığında atasözlerinde doğa ve insan hayatının iki temel parçası olarak betimlenirken doğayla uyumlu bir yaşam sürdürmenin gerekliliği de vurgulanır.

Tablo 4. Doğaya kültürünün kaynağı olarak atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Doğaya kültürü	Tabiğat-Ana – niğmet, onı mensinbegenge ziyan tiedi. /Tabiat ana bir nimettir, onu hor gören zarara uğrar. Jerdi öñdegenniñ berekesi toladı /Toprağı işleyenin, (evi) nimetle dolar. Taudan túsken sudan qorkpa, adamnıñ aylanğan qulıǵınan qork. / Dağdan akan sudan korkma, insanın çevirdiği hileden kork. Qoy qaydan sw işetinin umıtpaydı. / Koyun su içtiği yeri unutmaz. Qısqa dayındalmağandar köktemde aştan öledi. /Kışın hazırlık yapmayan, baharda aç kalır. Orman joyılsa, jel ayawsız soğadı. /Orman yok olursa rüzgâr acımasız olur. Köktemgi yağmur — halıqqa baylıq, jerge şeyşet. / Bahar yağmuru, halka zenginlik, toprağa berekettir. Bir tal kesseñ, on tal otırgız./Bir ağaç kesersen, on ağaç dik. Jerdegi qaraqşıdan emes, köktegi künden qork. / Yerdeki hayduttan değil, gökteki güneşin gazabından kork. Asılağaş kögeredi, adam eñbekpen kögeredi. /Ağaç suyla yeşerir, insan emekle yeşerir.

Bu atasözlerindeki ifadeler, tabiat, nimet, bereket, ekim-dikim, hayvancılık çalışma ve kış-yaz gibi mevsimsel geçişler ve “Ötüken-yış” olduğu gibi ormanlar doğal sığınak barınak ve güvenli alanları temsil etmektedir (Ergin, 2000, s.18-22). İlk atasözünde, doğa hem bir nimetin hem de bereketin kaynağı olarak görülür ve korunması gereken bir varlık olarak betimlenir. Mesele insan yaşamı olunca kültürel değer olarak tarım ve hayvancılık öne çıkar. Tarih boyunca göçebe kültürüne sahip olan Kazaklar için hayvancılık çok önemli olmuştur. Bu yaşam biçimi, atasözlerinde de sıkça kendini gösterir. Örneğin Bu atasözleri hem emeğin hem de doğanın insana cömertliğini anlatırken diğer canlıların da doğaya olan bağlılığını ifade etmektedir.

Toplumların ortak deneyimleri sonucu oluşan atasözleri nesilden nesle sözel olarak aktarılırken yazının icadı, matbaanın icadı ve yeni teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşması sebebiyle kültür ortamlarının da değişmesine sebep olmuştur. Bugün sözlü kültür ortamlarında oluşup gelişen ve günümüze kadar da önkabule dayalı düsturlar olarak toplumsal deneyimlere yön veren atasözleri, insanlığın bilgi, birikim ve deneyimlerinin güçlü ve buyurgan yönlerini temsil etmektedir. Atasözlerinin bir düşünce stereotipi olarak insan algısı yöneten/yönlendiren ve evreni yaşamı ve doğayı anlamlandırma sürecine doğrudan etki eden bir tarafı vardır. İletişimin yalnızca konuşma dilinden oluştuğu “birincil sözlü kültür” yazılı kültüre dahil olan elektronik kültür araçlarıyla yeniden sözel boyut kazanan “ikincil sözlü kültürün” varlığı atasözlerinin gönderimlerini ve kültürel kodlarının çözümü noktasında ne gibi değişimler olduğu da önemli sorulardan biridir. Ong’un 1982’de yayımlanan “Orality and Literacy: the Technologizing of the Word” adlı eserinde “bilginin dile tâbi olduğu, dilin iletildiği mecraanın düşünceyi belirlediğini dile getirmektedir (s.76-111). Nitekim bugün sözlü kültür dönemi insanının bilinç ve bellek unsurları ile elektronik kültür ortamı insanların bellek düzeyi farklılık gösterdiği açıktır. Kültür aktarımında bilgece edinilmiş deneyimler kadar bellek kavramı da öne çıkmaktadır. Bu noktada “doğa konulu atasözleri” bağlamında oluşturulan kavramsal kategoriler “(i) betimlenmiş doğa olayları, (ii) doğa olaylarının algılanması, (iii) atasözlerinde geçen doğa ile ilgili görüş ve düşünceler, (iv) bireylerin evren-doğa- iklim döngülerine ait birikimleri ve (v) sosyal-kültürel yapılar ve sosyokültürel normlar sayılabilir. Şimdi bu temel kavramları ayrı ayrı ele alıp incelenecektir.

3.4.1. Betimlenmiş doğa olaylarıyla ilgili atasözleri

Betimleme, canlı ve cansız tüm varlıkları bütün ayrıntılarıyla anlatma işlemidir. TDK-TS'te (2011) "Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma" şeklinde tanımlanmaktadır. Meseleye betimlenmiş doğa olayları yönünden baktığımızda atasözleri, halkın yaşam biçimini, doğa ile olan ilişkisini ve kültürel değerlerini yansıtan derin anlamlara sahiptir. Bu atasözleri genellikle doğa olaylarını betimler ve doğadaki varlıklarla insan hayatı arasında bir bağ kurulmasını sağlar. İşte Kazak atasözleri aracılığıyla doğa olaylarının nasıl betimlendiğine dair örnekler ve açıklamalar verir.

Tablo 5. Betimlenmiş doğa olayları hakkında Kazak atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Betimlenmiş doğa olayları	Kün şıqpay turıp, tañ biliner. /Güneş doğmadan önce şafak belirir. Tumansız күн болмайды, Qayğısız muñ болмайды. /Sisli gün olmazsa, kaygısız dert olmaz. Kүн күркiregende, jañbir jawar. /Gök gürlediğinde yağmur yağar. Jeldi күни jayıqtan öтpe, Nayzağaylı күни көкке senbe. / Rüzgârlı günde ırmaktan geçme, yıldırımlı günde gökyüzüne güvenme. Qardıñ basın qar alar, Qustıñ basın jel alar. /Karın üstünü kar alır, kuşun canını rüzgâr alır. Bultsız күн болмайды, Mereksiz түн болмайды. /Bulutsuz gün olmaz, bitmeyen gece olmaz. Көктемнің бір күні – жылға азық. /Baharın bir günü, bir yıla yetecek kadar bereketlidir. Sәwir bolsa, күн күркирer, күн күркirese, көк дүркирer. / Kündiz külkiñ, түnde uyqıñ buzılmasın. /Gündüz gülüşün, gece uykun eksilmesin. Tүн tıñsız bolsa, üyqı qaşadı, күн tıñsız bolsa, külki qaşadı. /Gece huzursuz olsa uyku kaçar, gün huzursuz olsa nükte kaçar. Bult artınan күн şığadı. /Bulut arkasından güneş çıkar. Kөктемнің bir күні – jılға азық. /Baharın bir günü, bütün yıla azık olur.

Özellikle burada "sis, rüzgâr, yıldırım" insanoğlunun kontrol edemediği geçici doğa olayları olarak betimlenir ve hayatın zorluklarını temsil eder. Aslında sorunlarla karşılaşılabilir ancak pes etmeden durumun geçiciliğini kabullenerek tıpkı sisin kalkıp gitmesi gibi zorlukların da aşılabacağına işaret etmektedir. Yaşama dair riskli durumlarda tedbirli olma, doğanın gücüne karşı dikkatli olma, kar ve rüzgâra karşı doğru pozisyon alma durumlarını betimlerken, doğanın hem yapıcı hem de yıkıcı bir güç olarak ortaya çıkması, doğanın bir denge ve düzen üzerine kurulduğu gerçeğini kavramaya çağırır. Nitekim her şeyin bir başlangıcı ve bir sonu olduğu gibi insanın da bu doğal döngüye tabi olması ve atasözlerinin rehberliğiyle bu geçiciliği kabullenme, bu doğal denge ve döngü içinde ve sonlu olma durumunu bulutlar temsil eder. Yine yaşamın kaynağı olarak betimlenen su, çok dikkatli kullanılması, diğer taraftan hiçbir şeyin sınırsız olmadığı fikri de burada öne çıkmakta olup doğanın betimlemesinde gün ve gece, insan yaşamının (yaşam-ölüm; dünya-ahiret gibi) denge-döngü ilişkisini de temsil eder.

Kazak kültüründe doğa olayları, yalnızca çevresel birer fenomen değil, aynı zamanda yaşam dersleri veren metaforlar olarak görülür. Örneğin doğaya ve çevreye uyum içinde yaşamının önemini ve doğanın insana sunduğu imkanlar kadar ibretlik olaylara da işaret etmektedir. Burada Kazak atasözleri, doğanın insan yaşamındaki merkezi rolüne da gönderimler yapmaktadır. Kazak halkı için doğa, bir yaşam biçimi ve değerler sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak görülür.

3.4.2. Doğa olaylarının algılanmasında Kazak atasözleri

Algı, bilginin alınması, yorumlanması ve seçilme süreçlerini kapsar. Güncel Türkçe Sözlük (GTS, 2023)'de algı 'bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma' olarak tanımlanmaktadır. Kazak halkının yaşamında doğayı algılama, yorumlama ve (ilgili olanı) seçme bağlamında iklim döngüsü ve mevsim geçişleri merkezi bir role sahiptir. Bu rol, atasözlerinin doğayı anlama sürecinde insan-doğa ilişkisini, doğanın döngüsünü, mevsim geçişlerini ve hava olaylarını sezgisel veya bilgisel yolla algılanmasına yardımcı olmuştur. Kazak atasözleri, mevsim geçişleri ve doğadaki değişimlerin insan yaşamındaki etkilerini ifade eden örneklerle doludur. Bu örnekler tarımsal faaliyetler, hayvancılık ve günlük yaşam açısından önemli veriler sunar.

Tablo 6. Doğa olaylarının algılanması ilgili Kazak atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Doğa olaylarının algılanması	Küzgi jeldiñ aldında, jazıñnıñ awzında. /Güzünki yelin karşısında, yazınki başında. Jañbir men qar – qarıştap jerdiñ baylığıdır. /Yağmur ve kar – toprağın zenginliğidir. Tañ qılañ, ayaz swıq. /Sabah soğuk, don olmuştur. Qoyşınıñ sawsağı – künniñ közi. / Çobanın parmağı, güneşin ışığı. Sw – jerdiñ qazınası. /Su, toprağın hazinesidir. Ayazdı künniñ ayağı şwaqtı boladı./Soğuk günün sonu güneşli olur. Tün ortasy tym-tyrys bolsa, tañ erte boran bolady. / Gece yarısı sakın olsa, sabahleyin boran olur. Künniñ kızılı erteñgilik swıqtı bildiredi. /Günün kızılığı sabahki soğuğu gösterir. Kün kürkiregende jer jañğıradı./ Gök gürlediğinde yer yankılanır.

Bu atasözlerinde sonbaharın yaklaşan soğukları, yazın son günlerinin serinliği, sonbaharın soğuklarına dikkat çekmektedir. Yine yağmur, kar ve çamur da bu atasözlerinde çeşitli şekillerde betimlenmektedir.

Kazaklar, çevrelerindeki olup biten doğa olaylarına karşı her daim duyarlı olmuşlardır. Hava durumu, çiftçilik ve hayvancılık için çok önemlidir. Çünkü yaşamsal aktiviteler hava olaylarını önceden tahmin etme ve buna göre davranmayı salık veren atasözleri çok yaygındır. Kazak halkı, doğanın, bitkilerin, hayvanların hareketlerini bir tür hava durumu okumak için araç olarak kullanılırken bu gözlem ve deneyimlere yaslanır. Güneşin doğuşu, toprak ve suyun durumunu gözlemleyen Kazaklar, doğada olup biten olayları anlamak için atasözleri aracılığıyla türlü çıkarımlarda bulunurlar. Neticede, doğa olaylarıyla ilgili atasözleri, halkın gözlemleri ve deneyimlerine dayanır ve doğanın sırlarını çözme, mevsimsel geçişleri anlama, hava durumunu tahmin etme ve doğal olaylara karşı hazırlıklı olma adına Kazak halkının kültüründe çok önemli yer tutmaktadır.

3.4.3. Doğayla ilgili gözlem ve deneyimlerin kaynağı olarak atasözleri

Gözlem, “bir nesnenin, olayın veya bir gerçeğin, niteliklerinin bilinmesi amacıyla gözle yapılan incelemedir”; deneyim ise, ‘bireylerin hayat boyu edindiği bilgilerin tamamı’ olarak tanımlanabilir. Bir fenomen olarak atasözleri, toplumların yaşamına dair çeşitli gözlem ve deneyimlerinin özlü ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda atasözleri, kazak halkın doğayla iç içe yaşamını, kültürünü yansıtırken doğaya karşı duyulan sevgi ve saygılarını da gösterir. Bu atasözlerinde doğaya duyulan minnettarlık sıkça dile getirilir. Örneğin, “Su içtiğin kuyuya tükürme” Kazak atasözü, su kaynaklarına zarar vermemek gerektiğini anlatır. Ayrıca, Kazak halkının mevsimsel değişimlere dair bilgisi de atasözlerinde yer bulur. “Kasım’da kar yağarsa, kış erken gelir” gibi ifadeler, tarım faaliyetlerinin bu

doğal döngülere göre şekillendirilmesi gerektiğini ifade eder. Kazaklar, Orta Asya'nın bozkırlarında göçebe olarak yaşamış ve doğa ile derin bir bağ kurmuşlardır. Doğa unsurları, özellikle gökyüzü ve yıldızlar, Kazak halkı için önemli rehberlerdir. Geceleyin yıldızları izleyerek yön bulan göçebe Kazaklar, gökyüzü tanrısı Ulug Tengri'yi kutsal kabul ederler. Kazak atasözleri, sadece bireylerin doğayla olan ilişkisini değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve kolektif bilgeliliği de yansıtır. Bu atasözleri, Kazak halkının doğa, iklim ve evrenle uyum içinde yaşama çabasının bir ürünüdür.

Tablo 7. Doğa İlgili gözlem ve deneyimler hakkında atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Doğa İlgili gözlem ve deneyimler	Qustıñ uyasın buzba, baqıtıñnan ayırılasıñ. / Kuş yuvasını bozma, mutluluğunu kaybedersin. Tawğa qarasañ köñiliñ aşıladı. / Dağlara bakarsan ruhun ferahlar. Ağaş tamırımen mıqtı. / Ağaç köküyle güçlüdür. Bult şıqsa – jawın şığadı. / Bulut çıkarsa – yağmur gelir. Qar jawmay, qıs bolmas. / Kar yağmadan kış olmaz. Aspan zhaqsı bolsa, zher qúttı; zher qúttı bolsa, halıq túty. / Gökyüzü güzel olursa, toprak bereketli olur; toprak bereketli olursa, halk mutlu olur. Júldyzdar jaryq bolsa, jolshy qatelespes. / Yıldızlar parlaksa, yolcu yolunu kaybetmez. Asmanda júldyzdar kóp, adamda arman kóp. / Gökyüzünde ne kadar yıldız varsa, insanda da o kadar hayal vardır. Ay körinse, jolaşar; júldyz körinse, jol bólinedi. / Ay görünürse, yol açılır; yıldızlar görünürse, yollar ayrılır. Aspan bos bolsa, jer buz bolmaydı. / Gökyüzü boş olsa, yeryüzü çorak olmaz.

Kuşların yuvasını bozmanın mutsuzluk getirmesi; dağların ferahlık ve huzur kaynağı olması, insanın akraba çevresiyle güçlü olduğu; bulut çıkarsa yağmurun geleceği, kar yağmadan kış olmaması gibi pek çok bilgi gözlem ve deyiimi paylaştıkları görülür.

3.5. Mevsimlerle ilgili gözlem ve deneyimler hakkında Kazak atasözleri

Genel olarak mevsim, belirli zaman, dönem ve çağ anlamlarına gelmekte ve 'yılın güneşten ısı ve ışık alma süresine göre belirlenen üçer aylık döngüleri' ifade etmektedir. Kazakistan, büyük ölçüde karasal bir iklime sahip olup kışları sert ve çok soğuk, yazları ise sıcak ve kurak geçer. Bu iklim koşulları, Kazak halkının yaşam tarzını şekillendiren önemli bir faktördür. Göçebe yaşam biçiminde, çetin iklim koşulları hayvanların bakımı, barınma ve gıda temini gibi temel sorunları beraberinde getirir. Bozkırın sert iklim koşulları, halkın doğayla kurduğu bağı güçlendirirken mevsimlerle ilgili birçok atasözünün de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle iklimsel döngülere uyum sağlama, bunlara göre yaşamı planlama insanın yaşamında özel yer tutar. İnsana doğanın rehberlik etmesi bağlamında atasözleri Kazak kültürünün uzun yıllar içinde edindiği bilgelik kaynağı olarak görülür. İnsan deneyimlerinin sonucu olarak iklim döngüleri, hayvanların davranışları, hava olayları gibi doğal fenomenlerden ders çıkarmak önemli işlemlere sahiptir. Bu tür atasözleri doğadan öğrenmeyi ve onun işaretlerini anlamayı teşvik ederken bireyleri de doğaya ve çevreye karşı duyarlı olmaya davet etmektedir. Her mevsim, tarım ve hayvancılık için farklı anlamlar taşır. Örneğin: Kış, Kazaklar için zorlu bir dönemdir, ancak aynı zamanda atlı sporlar ve bazı geleneksel bayram ve festivaller için de önemli bir dönemdir.

Tablo 8. Mevsimlerle ilgili gözlem ve deneyimler hakkında atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
İlkbahar	Köktemgi jer – malğa şat. /İlkbaharın toprağı, hayvan için keyiftir. Köktemdiñ sui – qısqa jaz. /İlkbaharın suyu, kışın tatlı bir yazıdır. Köktemdi qutqarğan – ömirdi janartqan. /İlkbaharı kurtaran, hayatını yenileyen demektir. Köktemgi künder – qyandyñ quanyşı. /İlkbaharın günleri, doğanın sevinç kaynağıdır. Köktemdi körgeñ – jañğa quwanış bergenderdi körgeñ. /İlkbaharı gören, ruhuna sevinç getirenleri görür.
Yaz	Jazğı jazira şöp – qıstağı azıq. /Yazın bol bol yetişen ot, kışın yiyecek olur. Jaz künindegı eñbek – qıstağı tolyq qazan. /Yazın çalışmak, kışın dolu kazan demektir. Jazğı jazda jinalğan – jazıqtı qısta jüredi. /Yazın toplanan, kışın işe yarar. Jaz jazğandıñ joyıq kezderi. /Yaz, insanın en rahat vakitlerindendir. Jaz erke bolsa, küz bereke boladı. /Yaz verimli geçerse, sonbahar bereketli olur.
Sonbahar	Küzgi jeliñ – qısqa dayarlığıñ. /Sonbahar rüzgârı, kış hazırlığıdır. Küz qamdanğangā – jaz toy. /Sonbaharda hazırlık yapmayana yaz bayramdır. Küzdiñ qarañğı tañı – qıstıñ habarşısı. /Sonbaharın karanlık sabahı, kışın habercisidir. Küzgi qar – jazğı şöpke jerik. /Sonbaharın karı, yaz otuna düşer. Küzgi jol – qıstağı azıq. /Sonbaharın yolu, kışın azığıdır.
Kış	Qaraşa salkyn bolsa, qısta suıq boladı. Kasım soğuk geçerse, kış da soğuk olur. Qıs jazğa qarağanda zhapasy kóp. /Kış, yaza göre daha çok zorluk taşır. Qısta qazaq – üyine qarnı toq. Kışın Kazak, evinde tok karnıyla oturur. Qar basqan – qasiret basqan. Karla kaplanmış yer, dertle kaplanmış gibidir. Qıstağı tañ – yazğı tün. (Kışın sabah, yazın gece gibidir. Qar jawmasa, jer jetim. / Kar yağmazsa, toprak yetimdir.

Tabloda görüldüğü üzere her mevsimle ilgili beşer örnek ele alınmıştır. İlkbaharla ilgili atasözleri canlılık, yaşama sevinci, coşkunluk ve lirizm gibi temel eğilimleri ifade eder. Yaz mevsimi, çalışmak, üretmek ve bolluk ve bereketi temsil etmektedir. Sonbahar havanın soğumasını, yaprakların sararması, bağbozumunu ifade etmektedir. Neticede kış mevsimine dair gözlem ve deneyimlere dayalı kış algısı, yaz kış karşılaştırması, kış yaşamı ve kar altında yaşamın zorlukları dile getirilmiştir. Mevsimler içinde yaşam koşullarını en derinden etkileyen kış mevsimidir. Burada atasözleri genel olarak doğa olayları ve mevsimleri sadece fiziksel gerçeklikler değil, aynı zamanda toplumsal hayatı etkileyen kültürel boyutuyla da yaşama dair gözlem ve deyişler aracılığıyla anlam katan unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

3.6. Bir doğa olayı olarak Nevruz hakkındaki atasözleri

İklimsel döngünün tipik örneği olan Nevruz, yeni bir başlangıç anlamına gelmektedir. Nevruz, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar geniş coğrafyada yaşayan toplumlar tarafından kutlanan gündönümünü

(kıştan-yaza; soğutan-sıcağa geçişi) ifade etmektedir (Çay,1995:17-139; Çobanoğlu, 2000, s.; Oğuz, 1995, s.77-88). Bir fenomen olarak iklimsel döngüler ve Nevruz kutlaması, insan hayatında kutsallığın izlerini taşıırken yaşamın çeşitli pratiklerini de içinde barındırır (Artun, 2014). Mevsimsel döngülerin içinde özel anlamlar yüklenerek bir milli ve dini bayrama dönüşen Nevruz, mevsimsel döngülerin coşku ve heyecanını paylaşmak üzere yapılan kutlamalar için çeşitli (ritüeller) etkinlikler düzenlenir (Kartaeva ve Habijanova, 2017). Kazak kültüründe özel önem verilen Nevruz /Nawrız ya da gün dönümü, baharın gelişini, tabiatın canlanmasını müjdelirken yeni yılın başlangıcı olarak da kabul edilir. Bir fenomen olarak Nevruz, evrende sürekli tekrarlanan ve düzenli bir şekilde değişen iklimsel döngüyü ifade etmektedir. Bu döngüsel değişimler genellikle süreli doğal değişimlere ilgili olup bazıları yıllık, bazıları ise aylık izlenclere dayanır. Bu izlenclere göre güneşin hareketine göre yeni yılın başlangıcı, ayın hareketine göre ayların başlangıç ve bitişleri tespit edilirken yeryüzüne doğru aldığı şekle göre kış ve yaz mevsimlerinin oluşumu, okyanus akıntıları, atmosferdeki gazlar ile dünya yüzeyindeki diğer etkenler bu döngüselliliği belirler. Neticede bu mevsimlerin kültürdeki yeri çok geniş olup toplumların doğayla, tarım ve toprakla, çeşitli ritüellerle, mitolojilerle ve sanatsal ifadelerle olan ilişkilerini şekillendiren önemli bir etkidir.

Tablo 10. Nevruz ilgili Kazak atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Nevruzla ilgili algılar	Naurız – qaiyrym men janaşyrlyqtıñ merekesi. /Nevruz – iyilik ve merhametin bayramıdır. Naurızda jañalıq boladı, eski nárseler joğaladı. /Nevruz’da yenilikler olur, eski şeyler kaybolur. Naurızda birlik pen bereke boladı, árbir úyde qúanyş ornaydı. / Nevruz’da birlik ve bereket olur, her evde neşe dolar. Naurız – tabıǵattıñ köktemgi jañaruy, adamnıñ ruħanı tazalıǵy. / Nevruz – doğanın bahar yenilenmesi, insanın ruhsal arınmasıdır. Nevruz – dostıñ mol, düşpannıñ az bolǵan küni./Nevruz, dostun bol, düşmanın az olduǵu gündür. Nevruzda köñil köterińki bolsa, júzyń jıl boyı güler. /Nevruzda neşeli olursan, yüzün yıl boyu güler. Qara qıs ketip, aq bahar kelgen küni Nevruz. /Kara kış gidip, ak baharın geldiǵi gün Nevruz’dur. Mevsimsel dönüşümü ve yenilenmeyi anlatır. "Nevruz – berekeniñ bastauı. /Nevruz, bereketin başlangıcıdır. "Nevruzda jaratılıs jañǵıradı. /Nevruzda yaratılış yenilenir. Doğanın yenilendiǵi, canlandıǵı anlamını taşır. Nevruz künde tas erir, köñil erir. /Nevruz gününde taş erir, gönül erir. Nevruz – qonaqsıldıqtıñ küni./Nevruz, misafirperverliǵın günüdür. Nevruz ayınan bereke, halıqtan birliq ketpesin./Nevruz ayından bereket, halktan birlik eksik olmasın. Jaqsılıq jalǵasqan küni Nevruz. / İyiliǵın devam ettiǵi gün Nevruz’dur.

Baharın gelişi ve doğanın uyanışını simgeleyen bu bayram, Kazaklarda dini bir tören ve ruhsal bir arıma günü gibi görülmekte, yeni başlangıçların ve bereketin müjdecisi olarak kabul edilmektedir. Nevruz’da bir araya gelen Kazaklar, doğayla uyum içinde yaşamayı öğütleyen atalarından miras kalan değerleri paylaşırken birlik ve dayanışmanın güçlenmesine de vesile olur. Kazak atasözleri, Nevruz’un ruhunu yansıtan hikmetli sözlerle doludur. Örneğin, “Eski jıl esirke, jaña jıl jarılqa. /Eski yıl destekle, yeni yıl bereket getir.” atasözü, geçmiş yıla şükran duyarak yeniye umutla karşılama geleneğini ifade

eder. Ayrıca, “Köktemniñ bir küni, qıstıñ mıñ künin asırar./Baharın bir günü, kışın bin gününden değerlidir.” atasözü, baharın ve Nevruz’un hayat veren önemini de vurgulamaktadır.

3.7. Atasözlerinde doğayla ilgili sosyokültürel öğeler

Kazak kültüründe su, hava, toprak ve ateş, hayatın başlangıcı ve temel unsurları olarak kabul edilir. Bu dört öğe, Kazak halkının yaşamını şekillendirir. Su, hayat kaynağı, bereket ve arınma simgesidir. Hava, özgürlük ve genişlik anlamına gelir; temiz hava, huzur ve özgürlüğün göstergesidir. Toprak, vatanla özdeşleşerek Kazak kimliğinin parçası haline gelir ve kutsal kabul edilir. Ateş ise toplumda birliği ve dayanışmayı simgeler. Bu unsurlar, Kazakların doğaya olan saygısını ve yaşam felsefelerini yansıtarak kültürlerinde derin bir anlam taşır.

Kazaklar, doğaya büyük saygı gösterir ve onun verimliliğini toplum refahıyla bağdaştırır. Ateş, Kazaklar için hem korunma hem de birlik ve dayanışmanın sembolüdür. Kazak kültürü, doğayla uyum içinde yaşamı benimser; bu, atasözlerinde doğa unsurlarının kutsal olarak görülmesiyle yansır. Doğa, sadece fiziksel bir gerçeklik değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki bir metafor olarak kullanılır. Örneğin, "su" hem yaşamın hem de toplumsal refahın sembolüdür. Kazak atasözleri, doğa ile iç içe geçmiş bir yaşam tarzını ve toplumun değerlerini güçlü bir şekilde aktaran araçlardır. Doğa, bu atasözlerinde hem fiziksel bir gerçeklik hem de toplumsal, insani ve ahlaki bir metafor olarak kullanılır. Özellikle bu metaforik özelliklerle Kazak atasözleri, toplumsal ve ahlaki değerleri aktarmada güçlü bir araçtır. Bu atasözlerinde doğanın unsurları metaforik bir şekilde sosyal, ahlaki ve kültürel mesajlar taşır.

Tablo 11. Doğayla ilgili sosyal-kültürel öğeler hakkında atasözleri

Tema	Örnek atasözleri
Doğayla ilgili sosyokültürel öğeler	Qar qanşa qalıñ jawsa da köktemniñ közi jılı. /Kar ne kadar çok yağsa da baharın gözü sıcaktır. Taw men tastı sw buzadı, adamzattı söz buzadı. /Dağ ve taşı su aşındırır, insanı ise söz yaralar. Ağaş tamırımen mıqtı. /Ağaç kökleriyle güçlüdür. Tausız jer bolsın, auılı bar jer bolsın. /Dağız toprak olsun ama köyü olan toprak olsun. Su bar jer – bereke bar je. /Suyun olduğu yerde bereket vardır. "Kıstın suykıttı – kızıktıttı jaras. /Kışın soğuğu – yazın sevinciyle dengelenir. Köktemde kül bölsen, jazy bolırsın. /İlkbaharda dikkatli olursan yazın iyi durumda olursun. At – erdin kanatı. /At, erkeğin kanadıdır. It – adamnın dostı/Köpek, insanın dostudur. Jer – anam, su – asıl kanım. /Toprak anam, su öz kanımdır. Kuralıma karaspasa, kuzganşa şamamız kalar mı/ birlik olmazsak hiç (yaşamak için) şansımız olur mu? Tatw körşi – altınnan qımbat. /Dostça bir komşu, altından daha değerli.

Bu atasözleri, Kazak toplumunun sosyokültürel yapısını ve geleneklerini yansıtan önemli bir mirastır. Bu sözler, ahlaki değerler, aile bağları, misafirperverlik ve toplumsal dayanışma gibi unsurları vurgular. Atasözleri, Kazak kültüründe bilgeliğin ve deneyimin nesilden nesle aktarılmasında temel araçlardan biridir. Bu ifadeler hem günlük yaşamda rehberlik sunar hem de kültürel kimliğin korunmasına katkıda bulunur. Ayrıca, atasözleri toplumun yaşam tarzı, doğa ile ilişkisi ve tarihi değerlerini de anlamak için bir pencere sunar.

3.8. Kazak atasözlerinde doğayla ilgili sosyokültürel normlar

Kazak atasözleri, bir sosyokültürel norm olarak Kazak toplumunu hem sosyal hem de kültürel yönden etkileme gücüne sahiptir. Bu bağlamda, Kazak toplumu içerisindeki bireyleri, toplumsal grupları ve sosyal yapıyı kültürel yönden biçimlendiren unsurlar arasında atasözleri, doğa izlenimleri ve iklimsel döngüler yer almaktadır. Bu unsurlar, mevsimsel geçişlere dair deneyim ve gözlemlerle birlikte, stereotip olarak yaşamın her evresine sinmiş durumdadır. İlkbahar heyecanı, yaz coşkusu, sonbahar hüznü ve kışın bin bir zorluğu çağrıştırmaları toplumu derinden etkileyen bu stereotip olarak her dönem kendini var eden atasözleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Nitekim 'Dağ görmeyen taşta takılır.' Sözü aracılığıyla insanoğluna büyük zorluklar yaşamayanları küçük zorluklarda hemen pes edeceğini hatırlatmaktadır.

Tablo 11. Atasözlerinde doğayla ilgili sosyokültürel normlar

Tema	Örnek atasözleri
Doğayla ilgili sosyokültürel normlar	Taw körmegen tasqa süriner. / Dağ görmeyen taşta takılır. Sw işken qudıǵıña tükirme.. Su içtiǵın kuyuya tükürme. Jelge qarsı tükirme. /Rüzgâra karşı tükürme. Dost – eldiñ qañǵır şırıǵı, jau – eldiñ sañǵır şırıǵı. /Dost, toplumun güven kaynağıdır; düşman ise toplumun felaketidir. Bilikti bastaǵan bilmey, bilikşi bolmaydı. /Bilenle konuşmayan bilge olamaz. Süygen sauap, süymegen küne./Sevmek sevaptır, sevmemek günahtır. Balañdı ıybay etpe, adamǵa jabay etpe. /Çocuğunu şımartma, insanlara kaba davranmayı öğretme. El bolsañ, erteñiñni oylaw. / Yurt olsan, yarınını düşün. Jaqsı elge qonaq kelse, üyden basqa üy sazıladı. /İyi bir toplumda misafir geldiğinde, sadece ev değil, kalpler de hazırlanır. Sözdin ulı – şın, şınnın ulı – din. /Sözün büyüğü doğruluk, doğruluğun büyüğü dindir.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere Kazak atasözlerinde doğa, insan hayatının merkezinde yer alırken yaşamın her alanında rehber ve yol gösterici olarak kabul edilir. Bu atasözleri, sadece bireysel bilgelik değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma, ahlaki değerler ve çevre bilincini teşvik eden çok güçlü mesajlar taşır. Bu da bize Kazak kültürünün doğayla güçlü bir bağ kurduğunu ve bu bağın her zaman her yerde bir düstur gibi kabullenildiğini göstermektedir. Kazak atasözleri, Kazak halkının doğayla uyum içinde yaşama becerisini, geleneklerini, kültürel değerlerini ve toplumsal normlarını yansıtan önemli sözlü miraslardır. Bu miras toplumsal hayatın bir parçası ve aynı zamanda öğretmeni olarak kabul edilir. Bu yönüyle Kazak atasözleri, sosyokültürel değerlerin korunmasında, genç kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamakta, bireylerin sosyal davranışlarını şekillendirmekte ve kültürel kimliği güçlenmesini sağlamaktadır.

4. Sonuç

Kazak Atasözlerinin bir düşünce stereotipi olarak insan algısını yöneten/yönlendiren, evreni, yaşamı ve doğayı anlamlandırma süreçlerine doğrudan etki eden bir tarafı vardır. Kazak halkının sözlü kültür geleneğinin bir ürünü olarak gelişen atasözleri, doğa ile ilgili pek çok önkabule dayalı düsturlar ortaya koymuştur. Bu düsturlar toplumsal yaşama yön veren gözlem ve deneyimlere dayanır. Bunlar insanlığın bilgi, birikim ve deneyimlerinin neticesinde iklim, tabiat, yaşam, sosyal hayat ve canlı cansız varlıklar ile doğaüstü olayları ifade etmekte kısa yol olarak görülmekte ve sıklıkla başvurulmaktadır. İletişimin

sözlü, yazılı ve elektronik araçlarla gerçekleştirildiği tüm dön zamanlarda kendini var edebilen atasözleri, dilsel gönderimleri kültürel kodla çözmeye olanağı sunmaktadır. Atasözleri doğa ve insan ilişkileri bağlamında kültürel miras olarak öne çıkarken doğa olayları ve mevsim döngüleri üzerinden halkın yaşam biçimini, kültürel değerlerini ve bilgi birikimini yansıtır. Özellikle içerdiği sembolik metaforlar aracılığıyla Kazak halkının doğa ile güçlü bir bağ kurduğu bulgular kısmındaki örneklerle açıklanmıştır.

Çalışmanın Fenomenolojik analiz kısmında atasözlerinin yüzeydeki anlamlarının ötesine geçerek, bu ifadelerin toplumsal bellekte taşıdığı derin anlamları ortaya koymaktadır. Bu noktada “doğa konulu atasözleri” bağlamında kavramsal kategoriler: Betimlenmiş doğa olayları; doğa olaylarının algılanması; atasözlerinde geçen doğa ile ilgili görüş ve düşünceler; bireylerin evren-doğa- iklim- mevsim döngülerine ait birikimleri; sosyal-kültürel yapılar ve sosyokültürel normlar başlıkları altında ele alındı ve doğa olayları ve mevsimler, sadece fiziksel gerçeklikler değil aynı zamanda toplumsal hayatı düzenleyen kültürel boyutuyla da yaşama anlam katan düsturlar olarak kabul görmektedir.

Kazak atasözleri, doğanın döngüsellliğini anlamak ve bu döngülerle uyum içinde yaşamak için bir rehber görevi üstlenmektedir. Doğanın bir kılavuz olarak ele alınması, insanın çevresine karşı duyarlı ve bilinçli bir şekilde hareket etmesi gerektiğini vurgular. Örneğin, “Sw – jerdiñ qazınası. /Su, toprağın hazinesidir.” gibi atasözleri, doğal kaynakların önemine ve bu kaynakların korunması gerekliliğine dikkat çeker.

Kazak toplumundaki doğa bilinci sözlü kültür sınırlarını aşarak hem yazılı hem sözlü kültürün özgün kültürel değerleri olarak hayatın her evresine ışık tutan bilgi, görgü ve deneyimler sunan bir rehber ve bir yaşam kılavuzuna dönüşmüş durumdadır. Özellikle iklimsel döngünün içinde özel anlamlar yüklenmiş olan Nevruz hem doğanın canlanması hem yeni bir yılın başlangıcı olarak çok coşkulu kutlanan dini ve milli bayrama dönüşmüş ve bugün etrafında çok güçlü inanç ve gelenekler oluşmuştur.

Kazak atasözleri, sürdürülebilir bir yaşam anlayışını destekleyen sosyokültürel bir rehber olarak değerlendirilebilir. Bu geleneksel sözlü miras, geçmişten günümüze uzanan bilgi birikimini yansıttığı gibi geleceğe yönelik önemli mesajlar da içerir. Bu yönüyle Kazak atasözlerinin modern dünyada da doğayla uyumlu bir yaşam tarzını teşvik eden bir araç olarak kullanılabileceği açıktır.

Kazak atasözleri, sadece bireysel bilgelik değil aynı zamanda toplumsal dayanışma, ahlaki değerler ve çevre bilincini teşvik eden çok güçlü mesajlar taşır. Bu da bize Kazak kültürünün doğayla güçlü bir bağ kurduğunu ve bu bağın her zaman her yerde bir düstur gibi kabullenildiğini göstermektedir. Kazak kültürünün doğayla güçlü bir bağ kurduğunu ve bu bağın hala güçlü bir şekilde sürdüğü söylenebilir.

Sonuç olarak, Kazak atasözleri, doğa bilinci ve yaşam deneyimi arasındaki güçlü bağlantı sunarken doğayı koruma, ondan öğrenme ve yaşamın her alanında bu bilinci rehber edinme gibi değerler kavramsal kategoriler tablolştırılarak açıkça gösterilmiştir. Kazak toplumunun doğayla iç içe yaşamış bir toplum olarak geliştirdiği derin bilgelik doğa olayları ve mevsim döngüleri daha iyi anlama ve zengin bir başvuru kaynağı olarak görülmesi önemlidir. Çünkü bu atasözleri sosyokültürel, ekonomik ve ekolojik bakış açılarının nasıl şekillendirdiğini bizlere göstermektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma (Etik Kurul Onay Belgesi gerektirmez) bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Tek yazarlı

Destek Beyanı

Yok

Çıkar Beyanı

Yok

Kaynaklar

- Acaroğlu, T. (1992). Türk atasözleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1989). Atasözleri ve deyimler sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö.A, (1998). Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aqqozin M. (1990). Qazaq Maqal Mätelderi. Almatı: Qazaqstan Baspası.
- Demiryürek, G. (2012). TRT Çocuk Dergisi'nin yapısal özellikler bakımından değerlendirilmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20 (3), 1017-1034.
- Artun, E. (1999). "Türk Halk Kültüründe Nevruz. Uluslararası Nevruz Sempozyumu. Karaganda, Kazakistan. 1999. http://turkoloji.cu.edu.tr/html/ea_turk_halk_kulturu_nevruz.htm (Erişim tarihi: 20.09.2024)
- Aslan, Ş. & Uyar, S. (2020). Güç: Kültürel Bağlamda Atasözleri ve Deyimler Açılımı. Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi 13(29) 176-194. DOI:10.12981/mahder.692913
- Atmaca, E. (2013). Kazak Türkçesinde Makal-Meteller ve "Dil" Organ Adıyla Kurulmuş Makallar. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2(1), 20 48.
- Çay (Abdulhaluk) M. (1995). "Ergenekon Destanı ve Nevruz Bayramı, Ankara.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). "Türk Dünyası Sosyo-Kültürel Bağlamında Nevruz Bayramının Yapısal ve İşlevsel Bakımlardan Halk Bilimsel Çözümlemesi" Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Ankara: HAGEM Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Arma Yayınları.
- Descartes, R. (2007). Meditasyonlar. (Çev. İ. Birkan), Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Ergin, M. (2000). Orhun Abideleri. İstanbul: Bağaziçi Yazınları.
- Ergin, M. (2003). Oğuz Kağan Destanı. İstanbul: Erdem Yayınevi.
- Ergöbek K. (2004). Qazaq Maqal Mätelderi. Türkistan: Turan Baspahanası.
- Güncel Türkçe Sözlük (GTS, 2023). 14. Baskı, Türk dil Kurumu Yayınları.
- Gürsu, U. (2017). Kazak Atasözleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. 1996. Düşünce Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kartaeva, T. & Habijanova, G. (2017). "Kazak kültüründe Nevruz ve nevrusnâme bayramı ritüelleri, özellikleri". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 82, 107-124.
- Keykin J. S. (2014). Qazaq Maqal Mätelderiñin Altın Kitabı. Almatı: Aruwna Baspası.
- Merleau-Ponty, M. (2017). Algılanan Dünya. (Ö. Aygün, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Oğuz, Ö (1995). "Türk Dünyasında Nevruz Kitapları". Millî Folklor, 25: 19-21
- Ong, W. (2010). Orality and Literacy, The Technologizing of The Word. (Çev: Sema Postacıoğlu Banon) İstanbul: Metis Yayınları.
- Oy, A. (1991). "Atasözü". TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. C. 4: 44-46.
- Ögel, B. (1998). Türk Mitolojisi. C. I-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Özkan, B., ve Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkçede atasözleri ve deyimler. *Turkish Studies*, 6(3), 1133-1147.
- Qaydar, Ä. (2004). Xalıq danalıǵı. Qazaq maqal-mätelderiniñ tüsindirme sözdigi jáne zerttew. Almatı: Toǵanay.
- Russell, B. (1996). Dış Dünya Üzerine Bilgimiz. (Çev. Vehbi Hacıadıroǵlu). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sattarov, Q. (2011). Ortalıq Aziya Qazaqtarınıñ Maqal-Matelderi. Almatı: Tanbalı Baspası.
- Smaylova, A. T. (2002). Qazaqtıñ Maqal-Matelderi 6. Tom. Almatı: Köşpendiler Baspası.
- Soykut, İ. H. (1974). Türk Atalar Sözü Hazinesi. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Turmanjanov Ö. (1993). Qazaq Maqal Mätelderi. Almatı: Ana Tili Baspası.
- Serikqaliev, Z. (1972). Bärin bilsem. Suretti kitapşa. Almatı: Jazıwşı.
- Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232.
- Yeşil, Y. (2014). Bir gelenek, bir deyim: Mürekkep yalamak. *Türkbilig*, 28, 127-132.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtbaş, M. (1994). Sınıflandırılmış Türk Atasözleri. İstanbul: Yayınevi: Özdemir Yayıncılık.

Extended Summary

Proverbs, which constitute the most valuable and popular oral heritage of folk culture, are based on human knowledge, observation, and experience. The perception of nature and the universe frequently seen in proverbs is shaped by a cosmic perspective rooted in ancient beliefs. The Wheel of Fortune is seen as one of the symbols of this understanding. According to ancient Turkic beliefs, the sky was considered a microcosm and was thought to rotate annually around the "Iron Pole" (Esin, 2001; Ögel, 2010). It is also believed that a celestial wheel carrying the stars rotates, which is in turn driven by two celestial dragons at the base of the celestial dome. The idea of a constantly moving celestial dome reflects the Turks' understanding of cosmic order. This idea has been passed down from generation to generation through proverbs as a cultural expression in the oral tradition.

In Kazakh culture, observing nature and the environment and expressing what is happening continues to be a habit today. Such expressions are considered a part of proverb science (Paremiology) and a carrier of folk wisdom. Today, examining proverbs from a phenomenological perspective allows us to understand the reality of natural phenomena. Proverbs are an important cultural heritage that expresses environmental observations and connections with nature in simple language. Kazakhs have lived intertwined with nature throughout history, and thanks to their ties to their geography, they have reflected cycles such as weather, water, soil, and climate in their proverbs.

Proverbs, as a phenomenon, can be considered a cultural phenomenon because they are the product of a collective memory reflecting the experiences of a society throughout history. Examining wise expressions formed through human observation and experience as formulaic linguistic structures has become very popular in recent years. In this context, considering the knowledge we acquire through proverbs from a phenomenological perspective can be a crucial step toward grasping or describing the reality of nature, setting aside all our assumptions about our experiences. The key here is that phenomenology can be a guiding method in defining the reality of events and phenomena related to natural events, climate cycles, and seasons, presented to people through proverbs. The goal here is to describe all information about natural events, climate cycles, and seasons as they are.

The phenomenological approach (Yalçın, 2022:213) analyzes the symbolic meanings of proverbs, providing in-depth information about the relationship between nature and humanity (Rose, Beeby,

and Parker, 1995:1123). This method also allows for its use in conjunction with different methods. Phenomenology views observation, experience, and meaning as the primary sources of knowledge and argues that knowledge of objects can be attained through the subject. In this method, the physical world of daily life is interpreted through behaviors and meanings (Yalçın, 2022:214). In this context, proverbs help us intuitively define and interpret information about natural events, climate cycles, and seasons. With this approach, proverbs are considered not just mere sayings but also an expression of humanity's strong bond with nature. Researchers have examined proverbs from many different perspectives, and Aksoy (1998) has divided them into topics such as bravery, courage, dignity, patience, hospitality, social value, kinship, neighborhood, friendship, health and death, economy, agriculture and animal husbandry, nature and the universe, climate and the folk calendar, animals, education, and manners (Acaroğlu, 1992; Aksoy, 1978; Atmaca, 2013; Gürsu, 2017; Yurtbaşı, 2013). He states that proverbs, in addition to national identity and awareness of nationhood, highlight national thought, lifestyle, beliefs, and traditions. They contain valuable examples of people's sharp intelligence, broad imaginations, and refined emotions. They also contain beautiful inventions, brilliant wit, subtle sarcasm, and harsh exchanges stemming from the deep philosophy of society. He also states that national identity has linguistic imprints. In his classification study on the characteristics of regional proverbs, Oy (1972) draws attention to the following four issues: "a) dialect characteristics, b) topographical features, c) climatic features, d) prevalence." Aksoy (1978) divided proverbs into four groups in terms of the place and time of their use according to their distribution areas: "a) those used all over the country, b) those found only in one region, c) those that exist in Turkish dialects outside Turkey, d) those used in ancient times and abandoned today." Soykut (1974) classified proverbs according to their subjects. Gürsu (2017), who conducted the most comprehensive study on Kazakh proverbs, first addressed the concept of proverbs, focusing on the definitions of proverbs by researchers who have conducted significant studies from İbrahim Şinasi to the present day. He then explained the term "proverb" in the Turkish and Kazakh languages, and then provided a comparative thematic classification of Turkish and Kazakh proverbs under "fourteen headings." Fairy tales, riddles, tongue twisters, and proverbs hold a significant place in the social life of Kazakh society. The compilation of Kazakh proverbs, the subject of these studies, was initially pioneered by researchers such as I. N. Gredekov, N. N. Pantusov, and Kazakh scholars such as Shokan Velihanov, İbray Altınşarin, and Ebubekir Divayev. Researchers such as Turmanjanov (1980; 1993), Ergöbek (2004), Keykin (2014), and Aqqozin (1990) have examined Kazakh proverbs in terms of their thematic content and meaning, and a comprehensive classification of their content has also been conducted (Qaydar, 2004; Smaylova, 2007; Sattarov, 2011). Method: Qualitative research generally employs data collection methods such as observation, interview, focus group discussion, speech, and text analysis (Yıldırım & Şimşek, 2016, pp. 38-45). This study, based on the phenomenological approach, aimed to identify observations and experiences related to natural phenomena, etiquette, semantic values, and the culture of life within the sociocultural structure through the accumulation and transmission of proverbs. Data were obtained by scanning texts in the relevant literature. The methods used in this study are descriptive phenomenology and interpretative phenomenology, with the universe consisting of Kazakh proverbs and the sample consisting of proverbs expressing natural phenomena.

The findings, world knowledge and research into cultures, beliefs in nature, survival ideology, and the connection established with nature emerge as important intellectual foundations. Proverbs, in particular, offer explanatory information advising a peaceful life with nature and society.

From an anthropological perspective, humankind's first impressions of nature, including fear, excitement, and self-preservation, are shaped by their perception of nature, and there is a strong tendency to control, intervene in, and change it. Humankind is a part of nature, which is constantly changing and transforming. Nature refers to the entire physical universe and its spontaneous

functioning, which exists outside of human production and exists spontaneously, constantly changing, and transforming. Humankind's desire to dominate nature and organize it according to its own needs has a long history. This demand has a strong verbal heritage, passed down from generation to generation, based on observation and experience. Within this richness, proverbs offer us powerful information about the world we live in and its changing climate. We frequently encounter phenomena at every stage of human life. Nature itself, as a phenomenon, offers us various experiences through shelter, heat, cold, climate cycles, and seasons. The phenomena frequently discussed in proverbs are ancient sources of knowledge, providing people with knowledge, experience, and experience. Each phenomenon of the universe of existence expressed in proverbs encompasses our lives as knowledge of nature, while paths such as mountains, waters, seas, trees, and so on, guide us. For example, the metaphor of "mountain" protecting and tending is also found in Turkish epics and historical texts (see Oğuz Kağan Epic 2003; Göktürk Inscriptions 2000).

Proverbs specifically focusing on nature have been classified in terms of theme and exemplary character and have been examined in detail in 11 tables, with examples limited to 5-10 proverbs depending on the context. Here the proverbs are as follows; in the 1st table: "10 Kazakh proverbs as a source of nature knowledge"; in the 2nd table: "5 sample Kazakh proverbs as a source of impressions about nature"; in the 3rd table: "10 sample proverbs as a source of perceptions about nature"; in the 5th table: "10 proverbs about described natural phenomena"; in the 6th table: "10 proverbs about the perception of natural phenomena"; in the 7th table: "10 proverbs about observations and experiences related to nature"; in the 8th table: "A total of 20 proverbs about observations and experiences related to seasons (about four seasons), 5 for each season; in the 9th table: "15 proverbs about Nevruz as a natural phenomenon"; in the 10th table: "10 proverbs about socio-cultural elements related to nature"; Table 11, "10 proverbs on sociocultural norms related to nature," focuses on the relationship, understanding, perception, and cultural values of Kazakh society with nature. A comprehensive assessment is provided, outlining the religion, language, culture, life experiences, observations, and expectations that shape the Kazakh people's stance toward natural phenomena. In conclusion, Kazakh proverbs, as thought stereotypes, have a role in governing/guiding human perception and directly impacting the processes of making sense of the universe, life, and nature. Proverbs, which developed as a product of the Kazakh people's oral cultural tradition, have revealed many preconceived maxims about nature. These maxims are based on observations and experiences that shape social life. As a result of humanity's knowledge, experience, and experience, they are often used and seen as shortcuts for expressing climate, nature, life, social life, living and non-living entities, and supernatural events. Proverbs, which have existed throughout the ages when communication was carried out through oral, written, and electronic means, offer the opportunity to decipher linguistic references with a cultural code.

The phenomenological analysis section of the study goes beyond the superficial meanings of proverbs and reveals the deeper meanings these expressions carry in social memory. At this point, the conceptual categories within the context of "nature-themed proverbs" were discussed under the headings: Described natural events; perception of natural events; views and thoughts about nature mentioned in proverbs; individuals' accumulation of knowledge regarding the universe-nature-climate-season cycles; sociocultural structures and sociocultural norms. Natural events and seasons are not only physical realities but also, through their cultural dimension that regulates social life, guide and add meaning to life. Ultimately, Kazakh proverbs can be considered a sociocultural guide that supports a sustainable approach to life. This traditional oral heritage reflects the accumulated knowledge from the past to the present, while also containing important messages for the future. In this respect, Kazakh proverbs can be used as powerful guides in the modern world, encouraging a lifestyle in harmony with nature.